

کدفایل:قطب علمی معماری اسلامی-معماری اسلامی

اعجاز رنگ‌ها در قرآن

موضوع رنگ‌ها یکی از شگفتی‌های مطرح شده در قرآن می‌باشد. قرآن‌کریم علاوه بر کاربرد واژه‌های کلّی مربوط به رنگ‌ها از قبیل (لون، الوان، و صبغه) از برخی رنگ‌ها (مانند زرد، سبز، آبی، قرمز، سفید و سیاه) نیز به طور ویژه نام برده و رنگ خدایی را بهترین رنگ معرفی کرده است.

بررسی واژه «صبغه» در قرآن

این کلمه دو بار در یک آیه به کار رفته است.صِبْغَةَ اللهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ (بقره/ ۱۳۸)؛ «رنگ (و نگار) خدایی (بپذیرید)؛ و خوش‌رنگ (ونگار)تر از خدا کیست؟ و ما تنها پرستش‌کنندگان اوییم». در مفردات راغب آمده است:«الصبغ: المصبوغ» صبغ اسم مفعول، یعنی رنگ شده است. راغب صبغه را عامل متمایز کننده بین انسان و حیوان می‌شمارد و فطرتی الهی می‌داند (راغب اصفهانی، مفردات، ص ۴۷۵).

نویسندهٔ لسان‌العرب می‌افزاید:«صبغةالله» به معنای دین خدا و فطرت خدایی است، و «الصبغ»، یعنی فرورفتن در چیز سیال مانند آب و به تغییر نیز صبغ گفته می‌شود». (ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج۸، ص ۴۳۷ ـ ۴۳۸).

از امام صادق (ع) نقل شده است: «اتّبعوا صبغة الله»؛ یعنی از اسلام که مقتضای فطرت الهی است، پیروی کنید (طبرسی، فضل بن الحسن، مجمع‌البیان، ج۲، ص ۷۹).در تفسیر «صبغة» مواردی هم‌چون رنگ، وحدت، عظمت، پاکی، پرهیزکاری، عدالت و مساوات، برادری و برابری، توحید، اخلاص و بالاخره رنگ بی‌رنگی و حذف همه رنگ‌ها بیان شده است (مکارم شیرازی، ناصر، نمونه، ج۱، ص۴۷۳). در روایات اهل‌سنت نیز نمونه‌هایی هست که تعبیر صبغةالله تا اندازه‌ای جنبهٔ فیزیکی پیدا می‌کند و مادی می‌شود، مثلاً ابن ابی‌نجار در تاریخ بغداد از ابن عباس نقل می‌کند: منظور از صبغةالله رنگ سفید است (طباطبایی، همان، ج۱۰، ص۴۷۵).

در میان مسیحیان معمول بود که نوزاد را غسل تعمید می‌دادند و گاهی ادویهٔ مخصوصی که زرد رنگ بود، به آب می‌افزودند و می‌گفتند این غسل به ویژه با این رنگ خاص باعث تطهیر نوزاد از گناه ذاتی‌اش می‌شود که از آدم به ارث برده است (مکارم شیرازی، همان، ج۱، ص۴۷۳، طبرسی، فضل‌بن‌حسن، طبرسی، مجمع‌البیان، ج۲، ص۷۹ و ر.ک. به: رضایی‌اصفهانی، تفسیرمهر، ج۱، ص۴۱۷).

قرآن خط بطلان بر این مطلب بی‌اساس می‌کشد و با تعبیری بسیار لطیف، زیبا و کنایی می‌فرماید: تنها رنگ خدایی را بپذیرید که همان رنگ ایمان، توحید خالص و اسلام است. منظور از رنگ خداوند، بی‌رنگی است که رنگ توحید واخلاص می‌باشد و همه رنگ‌های نژادی، خرافات، نفاق و شرک در پرتو آن حذف می‌شود (رضایی اصفهانی، همان، ج۱، ص۴۱۷).

انسان ناچار است در زندگی رنگی را بپذیرد و بهترین رنگ آن است که ارزان، چشم‌نواز، باصفا، بادوام و زودیاب باشد؛ یعنی در هر مکان و زمانی یافت شود و رنگ خدایی این‌گونه است. هم رنگ با فطرت، و منطق است و چشم اولیای خدا را نوازش می‌دهد و خریدار آن خدا و بهای آن بهشت است، پس از میان رنگ‌ها رنگ خدایی بهترین و زیباترین رنگ است وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ صِبْغَةً؛ البته تا انسان رنگ هوس‌ها، نژادها و قبیله‌ها را کنار نگذارد، نمی‌تواند رنگ وحدت، برادری و تسلیم را بپذیرد و رنگ خدایی پیدا کند (همو، ص ۴۱۸).

بررسی

قرآن کریم برای اولین بار علاوه بر رنگ‌های محسوس و مادی، یک رنگ معنوی را هم مطرح کرده است که فراتر از همه رنگ‌های مادی است و در واقع همان رنگ بی‌رنگی است. و این خود از اسرار و شگفتی‌های قرآن است؛ البته اعجاز علمی نیست، زیرا یک بحث علمی به معنای علوم تجربی شمرده نمی‌شود.

دوم) بررسی آیات گروه دوم (رنگ‌های خاص)

۱ـ رنگ زرد

ارزیابی دانشگاه‌های لوئیزیانا و پوردو در آمریکا نشان می‌دهد که رنگ زرد حالت شعف و سرور را بازگو می‌کند و این همان مطلبی است که قرآن پانزده قرن قبل بیان فرمود: صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ (بقره/ ۶۹) «زرد اندک متمایل به پررنگی که ناظرین را به نشاط و مسرت می‌رساند» (پاک‌نژاد، همان، ج۵، ص۱۴۳). رنگ زرد تحریک کنندهٔ فکری است. بر کمبود فکری روحی مؤثر است و برخی حالات عصبی را آرام می‌کند. شاید به همین خاطر است که این رنگ برای اتاق مطالعه پیشنهاد شده است (همو، ص۱۵۷). زرد گرم کننده و از رنگ‌های گرم است و آزمایش‌های روان‌شناسی ثابت‌کرده که زرد زیاد خوشحالی بخش است (همو).

زرد باعث افزاش سوخت و ساز بدن است و چون از بقیه رنگ‌ها زودتر دیده می‌شود، به دلیل نور زیادی که منعکس می‌کند، بیشتر از بقیه رنگ‌ها برای جلب توجه استفاده می‌شود (اصغری نژاد، دنیای هنر رنگ و نقاشی، سایت Atab، تأثیر رنگ‌ها بر رفتار انسان‌ها). در رنگ درمانی طبق آن چه از بوعلی‌سینا طبیب ایرانی در کتاب قانون نقل شده است، رنگ زرد التهاب و درد را کاهش می‌دهد (پائولین ویلز، همان، ص ۱۵).

برای تحریک ذهن نیز از نور زرد استفاده می‌شود. زرد فزایندهٔ نیرو است. زندگی در فضای زرد انسان را فعال می‌کند (با طلوع اشعه زرد خورشید انسان‌ها برای فعالیت دوباره آماده می‌شوند). در بیمارستان‌های روانی بیماران منزوی و بی‌تحرک را با قرار دادن در نور و رنگ زرد مداوا می‌کنند (آیت‌اللهی، همان، س ۶، ش۲۱، ص۳). زرد یک دست آزار دهنده و اگر متغیر باشد، شادی‌آفرین است. زرد سبب بی‌خوابی، هیجان، اضطراب و تلاطم فکری می‌شود. زرد گرم‌ترین رنگ طیف خورشید است (همو، ص۲).

رنگ طلایی که مخلوط نارنجی و زرد است، گرم و درخشان است و با عرفان، الوهیت و تقدس پیوند دارد؛ همان‌طور که گنبدهای حرم ائمه زرد طلایی است. این رنگ برای درمان افسردگی به کار می‌رود. پزشکیِ آنژوپاسفیک مدعی است که رنگ طلایی گردش خون را روان‌تر می‌کند و گرمای بدن را افزایش می‌دهد، و سامانهٔ عصبی را فعال می‌سازد (پائولین ویلز، همان، ص ۵۶). بیشتر رنگ‌شناسان معتقدند رنگ زرد، شاد و فرح بخش است (محمودی، احمد، رنگ در قرآن). رنگ زرد در قرآن‌کریم با واژه‌های «صفر، صفراء و مصفراً» پنج بار در آیات زیر آمده است. ۱. بقره/ ۶۹؛ ۲. روم/ ۵۱؛ ۳. زمر/ ۲۱؛ ۴. حدید/ ۲۰؛ ۵. مرسلات/ ۳۳.

به طورکلی رنگ زرد در قرآن گاهی شادی‌آفرین و مایه سرور و حیات‌بخش و گاهی غم‌انگیز و گویای مرگ و نابودی است. شاید علت این تفاوت تأثیر در مراتب مختلف رنگ‌ها است؛ مثلاً رنگ زرد پررنگ و طلایی، زرد کم‌رنگ، زرد مایل به قهوه‌ای و غیره. که هرکدام تأثیری متفاوت از دیگری دارد. هنگامی که زرد به قهوه‌ای می‌گراید، مانند برگ‌های پاییزی، حالت مسرت بخشی خود را از دست می‌دهد. قرآن‌کریم با توجه به آثار روانی رنگ زرد در آیاتی، به این رنگ توجه می‌کند. خداوند درباره گاو بنی‌اسرائیل مستقیم به اثر شادی‌بخشی رنگ زرد اشاره می‌فرماید.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّکَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ (بقره/۶۹)؛ «گفتند: «برای ما از پروردگارت بخواه تا روشن بیان کند برایمان که رنگ آن (گاو) چگونه است؟» (موسی) گفت که او می‌گوید: «در حقیقت آن گاوی زرد است که رنگش یک دست است که بینندگان را شاد می‌سازد».

از ابن‌عباس نیز نقل شده که مراد شدیدة الصفرة (زرد پررنگ) است (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن). علامه طباطبایی در معنای آیه می‌فرماید: «صفراء فاقع شدید الصفرة فی صفاء لونها» (طباطبایی، همان، ج۱، ص ۲۰۲)؛ یعنی زرد پررنگ و خالص. باید توجه داشت که رنگ زرد در آیه همراه واژهٔ «فاقع» آمده که به معنای شدت رنگ است و بیشتر درباره زرد و قرمز به کار می‌رود؛ بنابراین واژه «فاقع» نشان از پررنگ بودن زرد دارد، مانند رنگ طلایی که همان زرد پررنگ

است.رنگ طلایی از طیف زرد جذّاب و مسرّت بخش و نماد آخرت و ایمان است. از این آیه یک قانون کلی درباره رنگ‌ها به دست می‌آید؛ این که رنگ‌ها در روحیه افراد تأثیرهای مثبت و منفی دارند؛ مثلاً زرد موجب شادی و سرور، و سیاه باعث غم و اندوه است.

شاید بتوان گفت این آیه به تأثیر روان شناختی رنگ‌ها اشاره کرده است (رضایی اصفهانی، همان، ج۱، ص ۳۰۰، استاد رضایی مطلب را با شاید بیان کرده، چون احتمال داده (تسرالناظرین) به بقره برگردد؛ نه به رنگ آن. در حالی که فرموده است «لونها تسرالناظرین» و این صراحت دارد در این که مسرت بخش بودن، اثر رنگ زرد گاو است؛ نه خاصیت خود گاو؛ به ویژه که نفرمود «تسرّ النّاس»؛ بلکه «ناظرین» گفت و آن چه برای بینندگان در آغاز جلب توجه می‌کند، رنگ اشیاء است).

بنابراین قرآن کریم چهارده قرن قبل در این آیه، به اثر شادی آفرین رنگ زرد اشاره و یک قانون کلی درباره تأثیر رنگ‌ها بیان نمود و جلوه‌ای از ابعاد اعجاز علمی قرآن را به نمایش گذاشت و این نکته‌ای است که دانشمندان در قرون اخیر بدان اشاره کرده‌اند؛ در حالی که در قرون متمادی تاریخ اسلام، مورد توجه جمهور مفسران بود (آلوسی، همان، به نقل از: محمودی، رنگ در قرآن، ص۷۳).

بعد از قرآن دانشمندان علم روان‌شناسی به خوبی به این ویژگی رنگ زرد و رنگ‌های دیگر پی‌بردند. در روایات نیز به آثار شادی بخش رنگ زرد اشاره شده است. از جمله امام صادق (ع) فرمود: «هر کس کفش زرد بپوشد تا زمانی که در پایش باشد در خوشحالی به سر می‌برد». (حویزی، تفسیرنورالثقلین، ج۱، ص ۹۰). امام علی(ع) هم فرمود: «هر کس کفش زرد بپوشد، کدورت و غم و غصه‌اش کاهش می‌یابد». امام صادق (ع) در جای دیگری فرمود: «از کفش زرد استفاده کنید، زیرا سه ویژگی دارد: چشم را نورانی، قوه جنسی را تقویت و غم و غصه را برطرف می‌کند». امام (ع) در این روایت به خاصیت محرک بودن رنگ زرد اشاره کرده است.

بررسی

آیه به صراحت بر شادی بخش بودن رنگ زرد پررنگ دلالت دارد و ظاهراً این راز قبل از قرآن بیان نشده بود آیه در این صورت می‌تواند نوعی اعجاز علمی در بحث رنگ‌ها باشد. یکی دیگر از کاربردهای قرآنی رنگ زرد، دربارهٔ آتش جهنم است. قرآن آتش جهنم را به شتران زرد مو تشبیه کرده است:إِنَّهَا تَرْمِی بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ، كَأَنَّهُ جِمَالَةٌ صُفْرٌ (مرسلات/۳۲ و۳۳)؛ «که آن (آتش) شراره‌هایی هم‌چون قصری(عظیم) می‌افکند؛ چنان‌که گویی (خصوصیات) آن (هم‌چون) شتران زرد است».

«جمالة» جمع جَمَل به معنای شتر و «صُفر» جمع اَصفر به معنای رنگ زرد می‌باشد و گاه به رنگ‌های تیره و متمایل به سیاه هم گفته می‌شود؛ ولی در این جا همان معنای اوّل مناسب‌تر است؛ زیرا جرقه‌های آتش، زرد متمایل به سرخ است (مکارم شیرازی، همان، ج ۲۵، ص ۴۱۹). شاید وجه شبه در تشبیه شراره‌های آتش به شتران زرد مو، حرارت و گرمی همراه با درخشش نور خیره کنندهٔ زرد باشد. این تشبیه در واقع حکایت از گرما و درخشندگی شراره‌های آتش نیز دارد؛ همانند شتران زرد مویی که عرب آن روز در زندگی با آن‌ها محشور بود و از پشم آن‌ها برای لباس استفاده می‌کرد.

قرآن کریم به رنگ زرد در خصوص پژمردگی و زردی گیاهان در پاییز نیز اشاره می‌کند: أَلَمْ تَرَأَنَّ اللهَ أَنزَلَ منَ السَّماء مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فی الْأَرْض ثُمَّ يُخْرِجُ به زَرْعاً مُخْتَلفاً أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَاماً إِنَّ فی ذلکَ لَذكْرَی لأُولی الْأَلْبَاب (زمر/۲۱)؛ «آیا نظر نکرده‌ای که خدا از آسمان آبی فروفرستاد و آن را به چشمه‌هایی که در زمین است وارد نمود، سپس به وسیله‌ی آن زراعتی را با رنگ‌های متفاوتش بیرون می‌آورد؛ سپس خشک می‌گردد، پس آن را زرد می بینی؛ سپس آن را درهم شکسته می‌گرداند؟! قطعاً، در این (مطلب) تذکّری برای خردمندان است».

خداوند در این آیه رنگ زرد را برای حالت پژمردگی و مرگ به کار برده است که با کاربرد آن در آیه ۶۹ سورهٔ بقره که رنگ زرد را مسرت‌بخش در تعارض است، به ظاهر نمی‌سازد، گویا این اختلاف تعبیر به خاطر گوناگونی رنگ‌های زرد است. زرد گاهی سیر و پررنگ و گاهی بی‌حال و کم‌رنگ است. زمانی طلایی رنگ و برخی مواقع هم مایل به قهوه‌ای است که هرکدام آثار مخصوص خود را دارند؛ چنان‌که دانشمندان روان‌شناسی نیز به آثار مختلف هر یک اشاره کرده‌اند.

بررسی

در آیات (مرسلات/ ۳۲؛ زمر/ ۲۱) به یکی دیگر از آثار رنگ زرد؛ یعنی گرمی و حرارت بخشی و درخشش و نیز نماد پژمردگی و نابودی اشاره شده است و این که رنگ زرد با توجه به آثار متضاد آن، باید درجه‌های مختلفی داشته باشد. با تدبر بیشتر در این آیات می‌توان به نکات مهمی دست یافت.

۲ـ رنگ سبز

رنگ سبز زیباترین رنگی است که ده بار در قرآن مطرح شده و در چند آیه به بساط بهشتیان و لباس‌های ابریشمی و حریرهای سبز رنگ آنان اشاره شده است. همچنین رنگ گیاهان سبز هم چند بار در قرآن تکرار شده است. سبز، انتقال دهنده شادی، انبساط خاطر و بهجت است. نماد رویش، حیات و زندگی است. رنگ سبز در نظر روان‌شناسان آرامش‌بخش ترین رنگ ها و نشانه حیات، رویش و جاودانگی است (نساجی زوّاره، اسماعیل، رنگ سبز، رنگ تعلق، آرامش، درس‌هایی از مکتب اسلام، س۴۸، ش۸، ص۲). سبزرنگ صبر، شکیبایی، بردباری و پایداری است.

تقویت کننده و محرک چشم آرامش بخش و استراحت دهنده است. امام کاظم۷ فرمود: سه چیز نور چشم را زیاد می‌کند [و در روایتی دیگر سه چیز غم و اندوه را از دل بیرون می‌کند] نگاه به سبزه، نگاه به آب روان و نگاه به صورت زیبا (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۴۵، ح۱۰). رنگ سبز از آمیختن دو رنگ زرد و آبی به دست می‌آید و رنگ وسط و متعادل است؛ نه مانند زرد اثر محرک و هیجان‌آور دارد، نه مثل آبی مسکّن و غیرفعال و سرد است. این رنگ گویای ثبات عقیده و خودشناسی است (لوثر، روان‌شناسی رنگ‌ها، ص ۸۳).

سبز نماد ایمان و کمال و رنگ بهشتی است و چون در رنگ سبز ایمان و اطمینان مشهود است، نزد مسلمانان رنگ مقدس شمرده می‌شود و مردم میان این رنگ و پیامبراکرم و اهل‌بیت طاهرین و اولادشان ارتباط برقرار می‌کنند (ابوطالبی، مفاهیم نمادین رنگ‌ها، ص ۱۲۵). قرآن مجید عنایت ویژه‌ای به این رنگ دارد و در هفت مورد به سبزی گیاهان و روییدنی‌های سطح زمین اشاره کرده و این مسأله را نشانه‌ای برای اهل ایمان دانسته است، از جمله:أَلَمْ تَرَأَنَّاللَّهَ أَنزَلَ منَ السَّماء مَاءً فَتُصْبحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطيفٌ خَبيرٌ (حج/ ۶۳)؛ «آیا نظر نکرده‌ای که خدا از آسمان آبی فرو فرستاد، پس زمین سرسبز گردید؟ که خدا لطیف [و] آگاه است».

قسمت اعظمی از کرهٔ زمین را پوشش گیاهان سبز پوشانده‌اند، از قبیل جنگل‌ها، مراتع و باغ‌ها. این رنگ اثر شگفتی در آرامش روان انسان و حیوانات دارد و در لسان روایات، نگاه کردن به سبزه‌زارها اندوه را بر طرف می‌کند. خداوند طبیعت و گیاهان سرسبز را مظهر مسرت و شادی معرفی می‌کند. فَأَنبَتْنَا به حَدَائقَ ذَاتَ بَهْجَة (نمل/۶۰)؛ «و به وسیله آن، باغهایی زیبا و سرورانگیز رویاندیم».

راغب اصفهانی در تعریف بهجت آورده است: «البهجة حسن الون وظهور السرور فیه»، بهجت زیبایی رنگ و آشکار شدن سرور و شادی در آن است.با توجه به این‌که باغ‌ها سرسبزند و قرآن باغ‌های سرسبز را شادی‌بخش می‌داند، آیه می‌تواند به اثر شادی آفرین و اندوه‌زدای رنگ سبز اشاره داشته باشد و گویای اعجاز علمی رنگ سبز در قرآن باشد. دکتر پاک نژاد نیز با اشاره به آیه مذکور، آن را مظهر اعجاز قرآن می‌داند (پاک‌نژاد، همان، ج ۵، ۱۵۷).

رنگ سبز در فرهنگ قرآن، رنگ بهشت و بهشتیان است. قرآن سبزی لباس‌ها و فرش‌های بهشتی و روکش پشتی‌های آن را به زیبایی به تصویر می‌کشد. بهشت محل جاوید و خانه قرار و آرامش است، پس این آرامش از هر لحاظ برای آنان فراهم می‌باشد؛ حتی در نوع رنگ‌های به کار رفته در بهشت. به همین دلیل رنگ بهشت، لباس و تخت بهشتیان سبز است.

قرآن کریم در یک مورد، رنگ خود بهشت (مدهامتان در سوره الرحمن به معنای دو بهشتی است که در نهایت سرسبزی‌اند) و در دو مورد، رنگ لباس بهشتیان و در یک مورد، تکیه‌گاه آنان را سبز معرفی می‌کند.وَيَلْبَسُونَ ثِيَاباً خُضْراً مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ...؛ (کهف/ ۳۱)؛ «و لباس‌هایی سبز، از حریر نازک و ضخیم، می‌پوشند».مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ (رحمان/ ۷۶)؛ «در حالی که (بهشتیان) بر بالش‌های سبز و (فرش‌های) کم‌یابِ زیبا تکیه زده‌اند».عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ (انسان/ ۲۱)؛ «بر فرازشان لباس‌های سبز حریر نازک و حریر ضخیم است».

پیامبر اکرم۹ نیز با توجه به این آیات کریمه گاهی لباس سبز می‌پوشید. در روایت هست که ایشان از لباس سبز خوشش می‌آمد و قبای دیبای سبز رنگی داشت. غزالی در احیاء العلوم می‌گوید:«پیامبر از لباس سبز خوشش می‌آمد و قبایی از سندس داشت که هرگاه آن را می‌پوشید، رنگ سبز آن با سفیدی صورت ایشان زیبا بود» (طباطبایی، سنن‌النبی، ص ۱۷۴).

رنگ سبز نماد حیات و جاودانگی ایمان و کمال است و این در بهشت به خوبی جلوه‌گر شده است. خدا در سورة مبارکة الرحمن، در آیه ۶۴ می‌فرماید: مُدْهَامَّتَانِ. ادهیام به معنای شدت رنگ سبز است، تا حدّی که مایل به سیاهی است (طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج۱۹، ص۱۲۵) و این از اوصاف دو بهشتی است که در سورة الرحمن بیان شده است. مکمّل رنگ سبز، قرمز است (پائولین، رنگ‌ها و تأثیرات درمانیشان، ص ۱۰۵). خداوند در سورة یس، قرمزی آتش و سبزی درخت را کنار هم ذکر می‌کند.

الَّذِی جَعَلَ لَكُم مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاراً فَإِذَا أَنتُم مِنْهُ تُوقِدُونَ (یس/۸۰)؛ «(همان) کسی که برای شما از درخت سبز، آتشی قرار داد و شما در هنگام (نیاز) از آن (آتش) می‌افروزید». رنگ سبز از وفور نعمت و فراوانی سخن می‌گوید؛ همان گونه که حضرت یوسف هفت خوشهٔ سبز را به هفت سال فراوانی نعمت تعبیر کرد. بهجت بخش بودن باغ‌های سرسبز که در آیه ۶۰ سوره نمل آمد حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ به این اثر رنگ سبز اشاره دارد که می‌تواند از اشاره‌های علمی قرآن یا شاید معجزات علمی قرآن باشد.

دکتر پاک‌نژاد بعد از نام بردن برخی از خواص رنگ سبز، مانند آرام‌بخشی، ایجاد حس توازن در همه جنبه‌های شخصیت انسان، بشّاش‌کنندهٔ سامانهٔ عصبی، خنک کنندهٔ خون و درمانگر فشار خون بالا، می‌گوید تمام این آثار در آیه حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ آمده است و در حدیث امام کاظم۷ نیز که می‌فرماید سه چیز حزن و اندوه را از قلب می‌زداید، از سرسبزی، یاد شده است (پاک‌نژاد، همان، ج۵، ص۱۵۷).

بررسی

در مجموع از اشارات قرآن کریم و تحقیقات دانشمندان روشن می‌شود که رنگ سبز از رنگ‌های شادی‌آور و از نشانه‌های پروردگار عالمیان است و به توحید ربوبی دلالت دارد؛ چون همان کسی که انسان را خلق کرد، این طبیعت سرسبز و زیبا و مسرّت بخش را برای او آفرید و نهایت و پیوستگی و ارتباط و نظم در کل این مجموعه هست و بین تک تک اجزای این مجموعه هماهنگی وجود دارد که بر وجود خالق و مدبّر یگانه و حکیم دلالت می‌کند.

۳ـ رنگ قرمز

رنگ قرمز انرژی دهنده و محرک بسیار قوی است. به گفته بوعلی سینا فشار خون را بالا می‌برد، جزء رنگ‌های گرم است (پائولین، همان، ص ۱۵ و ۱۰۵)، به هضم غذا کمک می‌کند و سفره قرمز اشتها را زیاد می‌کند (پاک‌نژاد، همان، ج ۵، ص ۱۳۸). ذائقه انسان تحت شعاع بینایی است، به همین جهت قرآن کریم دستور می‌دهد که انسان به غذای خویش نگاه کند فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَى طَعَامِهِ.

نوزاد از ابتدا این رنگ را می‌شناسد، نور قرمز در معالجه آبله موثر است. این رنگ تسکین دهنده است. اشتها را مرتب می‌کند و فشار خون را بالا می‌برد (همان، ص۱۵۵).قرمز به حدّی تحریک کننده است که نگاه به آن سردرد می‌آورد و رشد گیاه در نور قرمز به حداکثر می‌رسد (همو، ج ۳، ص ۲۴۳).

رنگ قرمز به خاطر خاصیت گرمازا و محرک خود، شهوت جنسی را تحریک می‌کند؛ به عنوان مثال در روایتی نقل شده است که امام باقر(ع) در خانه لباس سرخ پوشیده بودند. شخصی به ایشان عرض کرد جوانان شوخ این نوع لباس را می‌پوشند. حضرت فرمود: زینت‌های خداوند را چه کسی حرام کرده است. آن‌گاه اشاره کردند که من تازه داماد شده‌ام (مجلسی، محمدباقر، حلیه المتقین، ص۳۰). در روایت دیگر نقل شده است که پوشیدن لباس قرمز مکروه است؛ مگر برای کسی که تازه ازدواج کرده است (همو) که این خود بر محرک بودن این رنگ دلالت دارد. رنگ قرمز در قرآن کریم با واژۀ «حمر» تنها یک بار (فاطر/ ۲۷) و با واژه «وردة» نیز یک بار (رحمن/ ۳۷) آمده است.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّماء مَاءً فَأَخْرَجْنَا به ثَمَرَات مُخْتَلفاً أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَال جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (فاطر/ ۲۷)؛ «آیا نظر نکرده‌ای که خدا از آسمان، آبی فرو فرستاد، به وسیله‌ی آن محصولاتی که رنگ‌هایش متفاوت است (از زمین) خارج ساختیم و از کوه‌ها راه‌ها (و رگه‌ها) ی سپید و سرخ، که رنگ‌هایش متفاوت است و سیاه سیاه (آفریدیم)؟!».

خداوند در این آیه به اختلاف رنگ راه‌ها و خطوط ایجاد شده و رگه‌های کوه‌ها اشاره می‌کند که گاهی به رنگ قرمزند و این که خدا از میان همة رنگ‌ها، رنگ قرمز را بین سفید و سیاه ذکر کرد، شاید به خاطر غلبة آن میان کوه‌ها باشد و شاید دلایل دیگری داشته باشد که کشف نشده است. به هر حال با اندک تأمل در این آیه، به جایگاه رنگ قرمز در زمین‌شناسی پی می‌بریم؛ زیرا کوه‌های سرخ رنگ منبع عظیم آتشفشانی و پیوسته در تلاطم است و نماد اصلی این کوه‌ها، گرم و فعال بودن آن‌هاست و در اثر تغییرهای شیمیایی شروع به فوران می‌کنند (بلوردی، رنگ‌ها و پیام‌ها در قرآن، مشکات، ص ۱۴).

گفتیم که دکتر پاک‌نژاد و دکتر فتحی عبدالعزیز در این آیه، ادعای اعجاز در رنگ قرمز کرده‌اند، اما چون بر خلاف نظر مفسران است، نمی‌توان آن را به طور قطعی تأیید کرد. علت رنگ قرمز برخی سنگ‌ها اکسیده شدن است و برخی از سنگ‌ها هم مثل سنگ گرانیت، از ابتدا سرخ رنگ‌اند. از دیگر آیاتی که تابلوی زیبای رنگینی در آن خلق شده، آیه ۳۷ سورة مبارکة الرحمن است. فَإِذَا انشَقَّت السَّماءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ؛ «پس هنگامی که آسمان شکافته شود و هم‌چون روغن مذاب گلگون گردد». «طبرسی» در توضیح «وردة» می‌گوید.

کلمه وردة در این آیه به معنای «گل سرخ» تداعی کنندة سرخی آسمان هنگام قیامت است که وجه تشبیه همان گرم بودن و فعال بودن زیاد است. آسمان روز قیامت به گل سرخ تشبیه شده است. (طبرسی، مجمع‌البیان، ذیل آیه). وی در توضیح «الدهان» می‌نویسد:آسمان روز قیامت مانند روغن‌های رنگارنگی است که پاره‌ای از آن‌ها بر پاره‌ای دیگر ریخته می‌شود (آسمان همانند روغن مذاب گلگون گردد) (طبرسی، مجمع البیان، ذیل آیه). (همان).

قرمزشدن آسمان و شکافته شدن آن در آستانة قیامت حکایت از اوج گرما، هیجان و ترسی دارد که انسان‌ها را فرا می‌گیرد؛ بنابراین در قرآن، قرمز برای رنگ‌آمیزی روز قیامت نیز ذکر شده و حکایت از قرمز شدن آسمان در آستانة قیامت دارد و خود این رنگ بر ترس و هراس روز قیامت می‌افزاید.

بررسی

همین تشبیه روز قیامت به رنگ قرمز گل و روغن سرخ شده می‌تواند گویای این باشد که این رنگ جزء رنگ‌های محرک و غم‌انگیز است و مانند سایر رنگ‌های تیره حالت هیجان‌انگیزی دارد و این تشبیه اشاره‌ای به برخی آثار روانی این رنگ است.

۴ـ رنگ آبی

این رنگ به صورت مستقیم یک بار در قرآن (طه/ ۱۰۲)، به معنای حزن و اندوه، به کار رفته است. یَوْمَ یُنفَخُ فی الصُّور وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمینَ یَوْمَئذ زُرْقاً؛ «(همان) روزی که در شیپور دمیده می‌شود؛ و خلافکاران را در آن روز، در حالی که (چشمانشان کور و) کبود است گرد می‌آوریم!» رنگ آبی در این آیه دلالت بر ترس و وحشت نمی‌کند؛ جز آن که با رنگ سیاه ترکیب شود و مجرمان با بدن‌های کبود در آن روز جمع می‌شوند (گزارش خواندنی از اعجاز رنگ‌ها، نشریه اعتدال).

«زُرقاً» آبی پر رنگ است و خود این واژه بر شدت آبی دلالت دارد؛ بر عکس آبی باز و کم رنگ که همان رنگ آسمان و دریاهاست که بسیار آرام بخش است (فتحی عبدالعزیز، الوان فی القرآن، ص ۱۴). رنگ آبی آسمان اثر تسکینی شگرفی بر انسان می‌گذارد، لذا خداوند رنگ آسمان و اقیانوس‌ها و دریاها (که تصویر آبی آسمان را در خود نشان می‌دهند) را به رنگ آبی مزین ساخت.

به این ترتیب خداوند حکیم زندگی انسان را بر اساس فطرت و نیاز روحی او رنگ‌آمیزی کرد و این دلالت بر ربوبیت خدای واحد دارد. انسان وقتی به آسمان می‌نگرد، رنگ آبی را می‌بیند که آرام‌بخش است و چون به زمین می‌نگرد، رنگ سبز را می‌بیند که حالت مسرت‌بخش و متعادلی به روان او می‌بخشد. آبی به دلیل همین خواص، بهترین رنگ برای کاشی کاری مساجد و زیارت‌گاه‌ها می‌باشد. آسمان در شب به رنگ آبی تیره و کبود در می‌آید و چه زیباست که قرآن شب را مایه استراحت قرار داده است.

امام صادق (ع) در کتاب توحید مفضل با اشاره به رنگ کبود آسمان در شب می‌فرمایند: «پس تفکر کن که چگونه رنگ آسمان را کبود مایل، به سیاه قرار داد که نگاه کردن مکرر به آسمان، به دیده ضرر نرساند...» (محمودی، رنگ در قرآن، ص ۷۸)؛ بنابراین جو زمین آبی‌های مختلف ـ از آبی روز تا آبی سیاه شب ـ دارد. علامه طباطبایی دربارهٔ مفهوم واژهٔ زُرقاً در آیه می‌نویسد:«زرق جمع أزرق (آبی) می‌باشد که رنگی خاص است» (طباطبایی، المیزان فی تفسیرالقرآن، ج۱۴، ص۲۲۶).

ایشان از بین همه تفاسیر، این تفسیر که مراد از زرقاً، عمی و نابیناشدن مجرمان در قیامت است را می‌پذیرد؛ چرا که شخص نابینا همه‌جا را آبی و کبود می‌بیند. و تفسیر دیگری که ایشان نمی‌پسندد آبی‌شدن چشم مجرمان است؛ چرا که در بین عرب این رنگ از مبغوض‌ترین و زشت‌ترین رنگ‌هاست (پائولین، همان، ص ۱۵).

برخی آثار رنگ آبی: از بوعلی‌سینا نقل شده است که آبی فشار خون را پایین می‌آورد (همو). آبی درد شکن، استراحت بخش، تسکین دهنده و مناسب برای درمان بی‌خوابی است (پاک‌نژاد، همان، ج۵، ص۱۵۷). رنگ آبی برای اتاق خواب پیشنهاد می‌شود؛ چرا که این رنگ آرام‌بخش و خواب‌آور است (پائولین، همان، ص۹۵). آبی رنگ آرامش، الهام و آسودگی است. در آسم، فشار روحی، بی‌خوابی و فشارخون بالا رهایی‌بخش است. آبی تند و شفاف،نشانه احساس‌های مذهبی، آبی کم‌رنگ نشانه ایمان به اعتقادی اصیل و آبی روشن نشانه وفاداری و صمیمیت است (همو، ص ۵۹).

بررسی

قرآن هیچ‌گاه برخلاف حکم قطعی علم سخن نمی‌گوید و اگر از نظر علمی رنگ آبی آرام‌بخش است، مراد رنگ آبی روشن است که قرآن به صراحت درباره آن اظهار نظری نکرده است و اگر قرآن کریم چهرهٔ مجرمان را با آبی رنگ‌آمیزی می‌کند، مرادش آبی تیره و مایل به سیاهی است؛ نه آبی روشن. از این آیه می‌توان استفاده کرد که رنگ آبی تیره مانند سایر رنگ‌های تیره غم‌انگیز و شوم است.

۵ـ رنگ سفید و سیاه در قرآن

بعضی از هنرمندان و علمای رنگ‌شناس سفید و سیاه را جزء رنگ‌ها نمی‌دانند؛ چون سفید رنگ اصلی نور خوشید است و وقتی تمام نور تابیده شده به اشیاء به چشم ما بازتاب کند، آن اشیاء سفید و اگر تمام نور را جذب کند، سیاه دیده می‌شود، زیرا هیچ اشعه‌ای از آن به سلول‌های بینایی چشم برخورد نمی‌کند. رنگ سفید رنگ طهارت، پاکی، خلوص، صفا، خیر، عدالت و حقیقت است و با رنگ سیاه در تعارض است. این رنگ ویژگی‌ها و صفات مثبت و پسندیده و حالات مطلوب را متصور می‌شود. این رنگ به صورت صریح در قرآن یازده مرتبه استفاده شده است. با واژه‌های (ابیضت، تبیضّ، ابیض، بیضاء و بیض) چهار مرتبه به صورت تقابل با رنگ سیاه آمده است.

۱. بقره/ ۱۸۷ (خیط الأبیض ـ خیط الأسود)؛۲. آل عمران/ ۱۰۶ و ۱۰۷ (تبیض وجوه ـ تسود وجوه) (اسودّت و ابیضت)؛۳. فاطر/ ۲۷ (جدد بیض ـ غرابیب سود) بیض جمع ابیض و سود جمع أسود می‌باشد. سفید نشانه شادی و پاکی است. رنگی همراه با امید، آرامش، مهربانی، دوستی، ایمان، خوش‌بینی، اطمینان و علاقه به زندگی است. هر چه در طبیعت به رنگ سفید جلوه کند، مانند سپیده‌دم، برف، شیر، ابر و برخی گل‌ها و جانوران، گویای پاکی، زیبایی و حیات‌بخشی‌اند.

از لباس عروس گرفته تا لباس احرام و لباس آخرت همه سفیدند تا گویای خوش‌بختی، پاکی و صفا باشند. فطرت انسان به پاکی متمایل است و سفید بهترین نماد آن است. سفید نماد نظافت و پاکی است و زنان بهشت را هم از این جهت حور می‌گویند که پاک و دست نخورده‌اند و اصل واژه حور به معنای بیضاء و سفیدی است (ابن‌منظور، لسان‌العرب، ج ۴، ص ۲۶۵).

اسلام نیز که دینی منطبق بر فطرت و نظافت و پاکی است، بر پوشیدن لباس سفید بسیار تأکید ورزیده و بهترین رنگ در لباس را سفید معرفی کرده است. بیشتر لباس‌های رسول اکرم۹ سفید بود و می‌فرمود: بر زندگانتان لباس سفید بپوشانید و مردگانتان را با آن کفن کنید. در نماز نیز پوشیدن لباس سفید مستحب است و سیاه کراهت دارد (مجلسی، محمد باقر، حلیة المتقین، ص ۱۷۴).

رنگ سیاه مقابل سفید است. بدبینی، خشونت، لجاجت، ظلمت، گناه، شیطان، مرگ، عزا، نادانی و بدبختی در رنگ سیاه کاملاً مشهود است (لوثر، روانشناسی رنگ‌ها، ص۹۷، به نقل از: محمودی، پیشین) از ویژگی‌های دیگر رنگ سیاه، وقار هیبت و عظمت آن است که این وقار در خانه کعبه، چادر خانم‌ها و عبای بزرگان و علما به خوبی مشهود می‌باشد (همو).

لفظ «أبیض» تنها یک مرتبه در قرآن در آیه ۱۸۷ سورة بقره (خیط الأبیض) آمده است که شاید اشاره به اصل بودن نور سفید برای سایر رنگ‌ها باشد (فتحی، الوان فی القرآن، ص ۵۱۷) و رنگ سیاه هفت مرتبه در قرآن‌کریم به کار رفته است. یکی از کاربردهای سیاه و سفید در قرآن مربوط به سیاهی و سفیدی چهرهٔ انسان‌ها در قیامت است.

یَوْمَ تَبْیَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذینَ اسْوَدَّت وُجُوهُهُمْ أَکَفَرْتُم بَعْدَ إیمَانکُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَاکُنْتُمْ تَکْفُرُونَ وَأَمَّا الَّذینَ ابیضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفی رَحْمَةاللهِ هُمْ فیهَا خَالدُونَ (آل‌عمران/۱۰۶ و ۱۰۷)؛ «(در) روزی که چهره‌هایی سفید می‌شوند و چهره‌هایی سیاه می‌گردند؛ و امّا کسانی که چهره‌هایشان سیاه شد، (به آنها گفته می‌شود:) آیا بعد از ایمانتان

کفر ورزیدید؟! پس به سبب کفر ورزیدنتان، عذاب را بچشید؛ و امّا کسانی که چهره‌هایشان سفید شده، پس در رحمت خدایند؛ در حالی که آنان در آن (رحمت) ماندگارند».

سفید در این آیه نماد ایمان و سعادت و سیاه نشانهٔ جهل و شقاوت و کفر است. قرآن برای بیان سعادت مؤمنان چهره‌ای سفید از آنان ارائه می‌دهد و بدبختی کافران را با رنگ سیاه نشان می‌دهد و این به خاطر خواص ویژهٔ این دو رنگ است. سفیدی کنایه از خشنودی اهل ایمان و سیاهی کنایه از انفعال، خجالت و سرافکندگی کافران است (طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج۳، ص ۴۱۴).

همان‌گونه که علامه طباطبایی فرموده، سفیدی و سیاهی چهره، دو تعبیر کنایی است و رنگ اصلی نیست؛ بنابراین از نظر علمی جزء آیات اعجاز علمی شمرده نمی‌شود؛ هر چند که خداوند در تعابیر خود تأثیرهای روانی این رنگ‌ها را نیز لحاظ می‌کند و کاربرد این رنگ‌ها نیز با توجه به جنبهٔ روان‌شناسی آن‌هاست. رنگ حوریان و نوشیدنی‌های بهشتی نیز سفید است و همان‌گونه که گفته شد خود لفظ حور به معنای سفید است. يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ من مَّعِينٍ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ (صافات/۴۵ و۴۶)؛ «جامی از (شراب) لبریز برگردشان چرخانده می‌شود (شرابی) سپید (و درخشان) که برای نوشندگان لذت‌بخش است».

این نوشیدنی زلال لذّت زیادی برای آشامندهٔ آن دارد. شیرهٔ سفید کافور که گیاهی زیبا و معطر است و به رنگ سفید است، معنای خنکی را به ذهن می‌آورد که شاید با رنگ سفید بی‌ارتباط نباشد. إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ من كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوراً (دهر/۵)؛ «در حقیقت، نیکوکاران از جامی (از شراب) می‌نوشند که آن با (عطر خوش) کافور آمیخته است». وَحُورٌ عِينٌ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ؛ (واقعه/۲۲ و ۲۳)؛ «و حوریان فراخ‌چشم (و سپیدچشم)؛ هم‌چون داستان مروارید پنهان».

به زنان بهشتی حور می‌گویند؛ چون پاک و دست نخورده‌اند (ابن‌منظور، لسان‌العرب، ج۴، ص۲۶۵). آنان در این آیه به مرواریدهای درخشانی تشبیه شده‌اند که در صدف پنهان مانده‌اند و دست کسی به آن‌ها نمی‌رسد. رنگ سفید از رنگ‌های بهشتی است که نشانه روشنی، زیبایی، بهداشت و رنگی دلنواز است (قرائتی، تفسیر نور، ج۱۰، ص ۳۰).

«حور» جمع حوراء است و به کسی گفته می‌شود که سیاهی چشم او بسیار سیاه و سفیدی آن بسیار سفید باشد و تضاد سیاهی و سفیدی در واژه حور مستقر است (آیت اللهی، همان، ص ۳). رنگ‌ها در طبیعت به دو گروه تقسیم می‌شوند: رنگ‌های حزن آور و شادی آفرین؛ رنگ‌های تیره معمولاً حزن‌آور و رنگ‌های روشن مانند سفید، سبز و زرد شادی بخش‌اند و بر همین اساس پروردگار حکیم بهشت را که محل آرامش و شادی است، بیشتر با رنگ‌های سبز و سفید رنگ‌آمیزی کرده است. در پنج آیه از قرآن‌مجید، به سفید و درخشان شدن دست حضرت موسی۷ به عنوان معجزه‌ای الهی اشاره شده است (اعراف/۱۰۸؛ طه/۲۲؛ شعراء/۳۳؛ نمل/۱۲؛ قصص/ ۳۲).

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَى (طه/۲۲)؛ «و دستت را به پهلویت بگذار، تا سفیدگونه، بدون (عیب) بدی، بیرون آید، در حالی که نشانه‌ی (معجزه‌آسای) دیگری است».در سه مورد تعبیر (بیضاء من غیر سوء) و در دو مورد دیگر تعبیر (بیضاء للّناضرین) به کار رفته است. در برخی از روایات آمده است که دست حضرت موسی چون خورشید می‌درخشید؛ اما این آیات تنها از سفیدی دست موسی سخن می‌گویند که به گونه‌ای خارق العاده‌ای بوده است (طباطبایی، المیزان فی تفسیرالقرآن، ج۸، ذیل: اعراف/۱۰۸؛ مکارم شیرازی، تفسیرنمونه،ج ۶، ص ۲۸۵).

تعابیر خداوند از رنگ ها و جایگاه به کار بردن هر رنگی دقیقاً با توجه به خواص و آثار آن رنگ‌ها و هر یک در جای خود می‌باشد. قرآن، رنگ سیاه را برای چهرهٔ غضبناک انسان‌هایی می‌آورد که بر خلاف میل دختردار شده‌اند و می‌فرماید. وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدّاً وَهُوَ كَظِيمٌ (نحل/ ۵۸)؛ «و هرگاه به یکی از آنان (مشرکان) مژده‌ی (تولد) دختر داده شود، در حالی که او خشم شدید (خود) را فرو می‌برد، چهره‌اش سیاه می‌گردد».



کدفایل:قطب علمی معماری اسلامی-مبانی نظری (دکتر حجت)

سیاهی نماد جهالت، نادانی و گمراهی است که در این آیه به خوبی مشاهده می‌گردد و این همان چیزی است که روانشناسان می‌گویند: سیاه نشانه ظلمت و خشونت و گناه است (لوثر، همان، ص ۹۷).خداوند در آیه ۱۸۷ سورة مبارکة بقره رشتة سفید را استعاره از سفیدی افق هنگام اذان صبح می‌آورد؛ گویی در افق خطی سفید، آمدن صبح را مژده می‌دهد و خط سیاه، شب را کنار می‌زند.وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُمنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ منَ الْفَجْرِ...؛ «و بخورید و بیاشامید، تا رشته سپید بامداد، از رشته سیاه (شب) بر شما نمودار گردد؛ سپس روزه را تا شب به اتمام رسانید».

در این آیه قرآن اولین اشعه‌های ارسالی از خورشید را سفید معرفی می‌کند. در طبیعت رنگ‌های روشن مانند سفید و زرد، آثار محرک روانی دارند و موجب افزایش فعالیت انسان می‌شوند. قرآن رنگ سفید را دربارة حضرت یعقوب هم به کار برده است؛ آن‌جا که می‌گوید: ای دریغا بر یوسف! در حالی که اندوه خود را فرو می‌برد چشمانش از اندوه سفید شد. وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاأَسَفَى عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَينَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيم؛ (یوسف/ ۸۴).

در این‌جا مراد از سفید شدن چشم، سفید شدن سیاهی چشم است که به معنای کوری و از میان رفتن حس بینایی است؛ به این معنا که یعقوب به کلی نابینا شد (طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج۱۱، ص۳۶۱). این تنها موردی است که از رنگ سفید به صورت امر منفی یاد شده است.

روان‌شناسان رنگ سیاه را بی‌رنگی مطلق می‌دانند که تمام رغبت‌ها را از بین می‌برد، از این رو در قرآن چهرة دوزخیان با رنگ سیاه نشان داده شده است؛ به گونه‌ای که کسی به آن‌ها توجه ندارد. وُجُوهُهُم مُسْوَدَّةٌ (زمر/۶۰). قیامت عرصة بروز اسرار نهان و تجسم اعمال و افکار است، آن‌ها در این دنیا قلب‌های سیاه و تاریک داشتند و اعمالشان مانند افکارشان تاریک بود، در قیامت این حال درونی به بیرون منتقل می‌شود و چهره‌هایشان سیاه خواهد بود (مکارم شیرازی، همان، ج ۱۹، ص۵۱۷).

جمع‌بندی

موضوع رنگ‌ها یکی از شگفتی‌های مطرح شده در قرآن می‌باشد. قرآن‌کریم علاوه بر کاربرد واژه‌های کلّی مربوط به رنگ‌ها از قبیل (لون، الوان، و صبغه) از برخی رنگ‌ها (مانند زرد، سبز، آبی، قرمز، سفید و سیاه) نیز به طور ویژه نام برده و رنگ خدایی را بهترین رنگ معرفی کرده است چون در بسیاری از این آیات مطالبی درباره آثار رنگ‌ها آمده است، برخی بر آن شده‌اند پدیده رنگ‌ها را از مظاهر اعجاز علمی قرآن به شمار آورند؛ بر خلاف عده‌ای دیگر که آیات مربوط به رنگ‌ها را جزء رازگویی‌ها و شگفتی‌های علمی قرآن شمرده‌اند.

پس از بیان تفاوت این دو، با ذکر تمامی آیات مربوط به رنگ‌ها در قرآن و پس از بررسی گفتار دانشمندان در هر مورد، به این نتیجه می‌رسیم که در مواردی می توان ادعای اعجاز علمی در رنگ‌ها را پذیرفت، مانند آیه ۶۹ سوره نحل که به موضوع رنگ درمانی اشاره دارد و آیه ۶۹ سوره بقره که اثر شادی‌بخش رنگ زرد یک‌دست را بیان می‌کند؛ در حالی که در برخی موارد نکات مطرح شده تنها رازگویی علمی است؛ هرچند مؤلف معتقد است با اندیشیدن، تدبر و تحقیق در نشانه‌های خدا در عالم هستی و آیات قرآن می‌توان در موارد دیگری نیز به اعجاز علمی اسرار شگفت انگیز قرآن پی‌برد.

منابع

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، دارصادر، بیروت، ۲۰۰۵.

۲. ابوطالبی، الهه، مفاهیم نمادین رنگ‌ها، اداره پژوهش‌های اسلامی سیما، بی‌جا ۱۳۷۲.

۳. ابوعلی سینا، قانون فی الطب، ترجمه عبدالرحمن شرفکندی، سروش، تهران، ۱۳۶۷.

۴. أشرف فتحی عبدالعزیز، الألوان فی القرآن، موسوعةالاعجاز العلمی فی القرآن، www.55a.tet.

۵. اصغری نژاد، محمد، تأثیر رنگ‌ها بر رفتار انسان‌ها، سایت آفتاب.

۶. اعجاز رنگ‌ها در قرآن، وبلاگ نویسان مذهبی، از تبار گل یاس (اینترنت).

۷. آلوسی بغدادی، تفسیر روح المعانی، احیاء التراث العربی، بیروت ۱۴۰۵.

۸. آیت اللهی، حبیب الله و حکیمة گوهریان، رنگ در قرآن، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، س ششم، ش ۲۱.

۹. بِلوَردی، طیبه، رنگ‌ها و پیام‌ها در قرآن، نشرء مشکات، بی‌جا، ش ۹۸.

۱۰. بن بوا، زیبایی نور، ترجمه پرویز قوامی، نشر سروش، بی‌جا، ۱۳۷۶، چ اول.

۱۱. بوهانس، اینتن، هنر رنگ، ترجمه عربعلی شروه، انتشارات سیاولی، بی‌جا، ۱۳۸۲.

۱۲. پائولین ویلز، رنگ‌ها و تأثیرات درمانیشان، ترجمه مینا اعظامی، نشر صورت‌گر، تهران، ۱۳۸۵.

۱۳. پاک‌نژاد، رضا، اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ج۳ و۵، بنیاد فرهنگی شهید دکتر پاک‌نژاد، یزد، ۱۳۶۳.

۱۴. حویزی، علی بن جمعه عروسی، تفسیر نورالثقلین، تصحیح سید هاشم رسولی محلاتی، المطبعة العلمیة، قم، ۱۳۸۳.

۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق: صفوان عدنان داودی، بی‌نا، دمشق، بیروت، ۱۴۱۲ ق، چ اول.

۱۶. رضائی اصفهانی، محمد علی، پژوهشی در اعجاز علمی قرآن، انتشارات پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآنی، قم، ۱۳۸۶ هـ ش، چ دوم.

۱۷. رضایی اصفهانی، محمد علی و جمعی از پژوهشگران، تفسیر قرآن مهر، ج۱، قم، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۷.

۱۸. سایت atab، تأثیر رنگ‌ها بر رفتار انسان.

۱۹. سایت قرآن و طیف اعجاز رنگ‌ها، رامین (وبلاگ).

۲۰. صداقت کشفی، سید محمد جواد، نگاهی به مقوله رنگ در قرآن، سایت مرکز فرهنگ و معارف قرآن.

۲۱. طباطبایی، سیدمحمدحسین، تفسیرالمیزان، دارالکتب الاسلامیه، قم، ۱۳۷۲،چ پنجم،۱۳۸۴،چ هشتم.

۲۲. طباطبایی، سید محمدحسین، سنن‌النبی (آداب زندگی پیامبر۹)، انتشارات تهذیب، قم، ۱۳۸۵.

۲۳. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ج۲، دارالمعرفة، بی‌جا، ۱۴۰۶ هـ .

۲۴. طوسی، محمد بن الحسن، التبیان فی التفسیرالقرآن، احیاء التراث العربی، بی‌تا، بیروت.

۲۵. قرائتی، محسن، تفسیر نور، در راه حق، قم، ۱۳۷۴.

۲۶. گزارش خواندنی از اعجاز رنگ‌ها (اینترنت، نشریه اعتدال).

۲۷. لوثر ماکس، روان‌شناسی رنگ‌ها، ویدا أبی زاده (مترجم) نشر درسا، بی‌جا، ۱۳۸۳، چ ۱۹.

۲۸. مجلسی، محمد باقر، بحارالأنوار، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ هـ ، چ سوم.

۲۹. مجلسی، محمد باقر، حلیةالمتقین، تصحیح مرتضی جنتیان، کانون پژوهش، اصفهان، ۱۳۷۸.

۳۰. محمودی، احمد، رنگ در قرآن، فصلنامه بینات، ش ۵۷، س پانزدهم.

۳۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران ۱۳۶۳، چ بیستم و بیست و یکم.

۳۲. نرمال، ل، اصول روانشناسی، ترجمه دکتر محمود ساعتچی، امیرکبیر، تهران، ۱۳۶۳.

۳۳. نساجی زواره، اسماعیل، رنگ سبز رنگ تعلق و آرامش، درس‌هایی از مکتب اسلام، ش ۸، س چهل و هشتم.

۳۴. نوری زاده، آنسوی آیه‌ها، (نگرش بر اعجازهای پزشکی قرآن) آیت عشق، قم، ۱۳۸۳.

۳۵. وین ویتن، روان‌شناسی عمومی، ترجمه یحیی سید مهدی، نشر روان، بی‌جا، ۱۳۸۳.

حجت‌الاسلام دکتر مهدی رستم‌نژاد/عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه

مهدی نوید/کارشناس ارشد علوم قرآنی و حدیث دانشگاه علوم اسلامی رضوی

منبع: مجله قرآن و علم شماره



کدفایل:قطب علمی معماری اسلامی-معماری اسلامی